

*О.В. Міллер, А.І. Харчук, П.П. Дубинецька, канд.екон.наук
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

СТРАХУВАННЯ ПОЖЕЖНИХ РИЗИКІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ПОЖЕЖНОЇ ТА ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто проблему запровадження в Україні системи пожежного страхування як альтернативи забезпечення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки.

Система пожежного страхування передбачає створення умов, за яких суб'єкт господарювання, розуміючи відповідальність за безпеку свого підприємства і його працівників, сам буде зацікавлений у страхуванні можливих пожежних ризиків. Ступені цих ризиків мають визначати незалежні аудиторські компанії, а від їх величини залежатимуть страхові внески. Страхування має бути націлене на те, щоб забезпечити економічні важелі регулювання питань пожежної та техногенної безпеки.

Ключові слова: пожежне страхування, суб'єкт господарювання, ступені ризику.

О.В. Миллер, А.И. Харчук, П.П. Дубинецкая

СТРАХОВАНИЕ ПОЖАРНЫХ РИСКОВ КАК АЛЬТЕРНАТИВА ГОСУДАРСТВЕННОГО НАДЗОРА В СФЕРЕ ПОЖАРНОЙ И ТЕХНОГЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Рассмотрена проблема внедрения в Украине системы пожарного страхования как альтернативы обеспечения государственного надзора (контроля) в сфере пожарной и техногенной безопасности.

Система пожарного страхования предусматривает создание условий, при которых субъект хозяйствования, понимая ответственность за безопасность своего предприятия и его работников, сам будет заинтересован в страховании возможных пожарных рисков. Степени этих рисков должны определять независимые аудиторские компании, а от их масштабов будут зависеть страховые взносы. Страхование должно быть нацелено на то, чтобы обеспечить экономические рычаги регулирования вопросов пожарной и техногенной безопасности.

Ключевые слова: пожарное страхование, субъект хозяйствования, степень риска.

O.V. Miller, A.I. Kharchuk, P.P. Dubynetska

FIRE RISKS INSURANCE AS AN ALTERNATIVE TO STATE SUPERVISION IN THE FIELD OF FIRE AND TECHNOLOGICAL SAFETY

In the article the problem of fire risks insurance introduction in Ukraine as an alternative to state supervision in the field of fire and technological safety has been posed.

Fire insurance system provides the conditions in which the business entity realises the responsibility for the safety of his company and his employees and is interested in fire risks insurance. The degrees of these risks should be determined by the independent audit companies, and insurance contributions should be calculated according to the risk degrees. Insurance should be aimed to provide the economic leverage in regulation of fire and technological safety.

Key words: fire insurance, business entity, risk degree.

Постановка проблеми. Виникло «вогневе» страхування в Англії, а поштовхом до цього були постійні пожежі, особливо у містах, де будинки переважно в той час були дерев'яними, тому велика кількість будинків та малих продовольчих яток просто зникали, їх власники втрачали як і місце свого проживання, так і місце роботи, заробітку на життя.

Майно державних підприємств за часів радянської влади не було охоплене страховим захистом. У 1929 році було здійснено спробу ввести страхування майна в обов'язковій формі. Але таке страхування проіснувало півтора року й було скасоване податковою реформою 1930-1932 років.

З 1938 року в СРСР було запроваджено добровільне страхування кооперативних і громадських організацій, що охоплювало ряд житлово-будівельних, дачно-будівельних і гаражно-будівельних кооперативів і громадських організацій.

Після Другої світової війни державне майнове страхування розвивалося шляхом постійного розширення обсягу страхової відповідальності та вдосконалення діючих видів страхування.

За статистикою більшість надзвичайних ситуацій в наш час трапляється через свідомі чи несвідомі дії людини. Головна причина – низький рівень обізнаності з ризиками на тлі високого фізичного і психологічного навантаження під час розв'язання щоденних проблем.

Частка природних надзвичайних ситуацій у світі, і в Україні зокрема, становить приблизно 1,5% – 2% від всіх випадків. Передбачити їх майже неможливо, а от звести до мінімуму негативні наслідки, реалізуючи низку заходів і оперативно зреагувавши на ситуацію, цілком ймовірно. І хоча за останні 5-10 років соціальні й воєнні конфлікти перебрали на себе частину суспільних проблем, більшість ситуацій усе ж таки трапляється в синтетичному, тобто створеному людськими руками, середовищі і спричинені саме людською діяльністю [1].

У порівнянні з 2014 роком загальна кількість надзвичайних ситуацій в Україні у 2015 році збільшилася на 3,5%. Протягом 2015 року кількість надзвичайних ситуацій пов'язаних із пожежами в природних екосистемах збільшилась майже в 2 рази, на 65% – кількість надзвичайних ситуацій у системах життєзабезпечення та на 50% – кількість надзвичайних ситуацій унаслідок пожеж у будівлях та спорудах житлової призначеності [2].

Головними причинами виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру у 2015 році є [3]:

- порушення правил пожежної безпеки;
- незадовільний технічний стан виробничих об'єктів;
- ігнорування вимог пожежної безпеки тощо.

За останні десять років збитки від надзвичайних ситуацій і пожеж перевищили 15 млрд. гривень. На подолання їхніх наслідків з державного бюджету було виділено понад 6,1 млрд. гривень. Чимало власників потужних підприємств переклали на державу витрати з фінансування аварійно-рятувальних робіт. Хоча відшкодовувати збитки повинні були страхові компанії [4].

Низький рівень забезпечення пожежної та техногенної безпеки в Україні зумовлений не тільки недостатнім забезпеченням підрозділів пожежної охорони, їх кількістю, високим ступенем зношеності систем протипожежного захисту, прорахунками центральних та місцевих органів виконавчої влади, але й:

- зношеністю основних виробничих фондів підприємств, установ, що є загрозою виникнення пожеж, масштаби яких можуть завдати непоправних збитків населенню нашої країни;
- недосконалістю та застарілістю законодавчого і нормативно-правового забезпечення у сфері пожежної безпеки;
- недостатністю фінансування заходів, які спрямовані на підвищення рівня протипожежного захисту об'єктів і населених пунктів;
- відсутністю у чинних нормативних документах кількісних критеріїв комплексної оцінки пожежної безпеки, що дали б змогу не лише враховувати можливі наслідки від пожеж на об'єктах, але й визначити ймовірність їх виникнення;

- недосконалістю нормування у будівництві та застарілістю деяких будівельних норм технічного характеру, що містять обов'язкові вимоги у сфері пожежної безпеки.

Припущено, що нехтування невідкладними заходами упродовж наступних чотирьох років щодо підвищення протипожежного захисту населених пунктів та об'єктів може призвести тільки до прямих збитків від пожеж на суму близько 3,1 млрд.грн, а з урахуванням побічних збитків – на суму понад 8 млрд.грн [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням майнового страхування приділяють значну увагу вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: В. Д. Базилевич, Н. Н. Внукова, О. Д. Вовчак, С. С. Осадця, О. Д. Заруба, І. А. Бланк, Н. Н. Внукова, Д. Фарни, Л. Хоріч, Т. Вейган, Ж. Перар, П. Йохансен та ін. та інші, якими розроблено понятійно-категоріальний апарат, та механізм його реалізації. Однак, попри це, питання страхування пожежних ризиків як альтернативи державного нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки потребує уваги.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Проведений авторським колективом аналіз наукових літературних джерел свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку теорії і практики страхування пожежних ризиків у сфері пожежної та техногенної безпеки досліджено ще недостатньо. Тому, з'ясування науково-теоретичних підходів взаємодії системи страхового захисту і заходів пожежного захисту та обґрунтування фінансового захисту негативних наслідків в сфері пожежної та техногенної безпеки потребує комплексного вирішення зазначених завдань.

Постановка завдання. Впровадження сучасної системи страхування пожежних ризиків як альтернативи державного нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки передбачає створення умов, за яких власник, розуміючи відповідальність за безпеку свого підприємства і його працівників, сам буде зацікавлений у страхуванні можливих ризиків, що можуть виникнути на його підприємстві та завдати шкоди в будь-який час.

Виклад основного матеріалу. У період ринкових перетворень і розвитку недержавних форм власності в Україні з'явилися комерційні страхові компанії, які пропонували різноманітні послуги щодо захисту майна підприємств. На сьогодні найпоширенішими видами страхування, які пропонують страхові компанії щодо захисту майна підприємств, є страхування від вогню та стихійних явищ, страхування виробничого обладнання від поломок, страхування втрати прибутку внаслідок вимушеної зупинки виробництва.

Страхування майна підприємств насамперед пов'язане з класичним видом страхування — вогневим страхуванням, що давно проводиться в західних країнах, саме тому його умови стали вже своєрідними стандартами та більш відомими для нашого населення.

За сучасних умов страхове покриття від вогню надають усі страхові організації, які займаються майновим страхуванням. Як свідчать статистичні дані, надходження страхових премій з вогневого страхування щорічно в Україні становить приблизно 15-17 % загального обсягу всіх наданих страхових послуг [6].

Тенденція підвищення ризиків для існування людини змушує змінювати методи при вирішенні проблем безпечної життєдіяльності суспільства. Зокрема, світовий досвід визнає найбільш ефективним ризик-орієнтований підхід до управління техногенною та природною безпекою, який ґрунтується на досягненні певного рівня безпеки, балансу вигод і витрат в межах окремого об'єкта, території і держави в цілому. Однак, в Україні поки що мало розвинуті нормативно-правові, організаційно-адміністративні, економічні та інженерно-технічні методи управління техногенними і природними ризиками, що не дозволяє сьогодні забезпечити рівень ризику для життєдіяльності населення, який прийнятий у економічно розвинених країнах.

Для якісного та правильного втілення цього заходу в Україні, необхідно враховувати досвід США, Канади, держав Європи, Азії. Залежно від рівня протипожежного захисту об'єкта страхова компанія буде встановлювати страхову премію.

Страхова премія — грошова сума, що її сплачує особа, яка укладає угоду страхування, і є своєрідною платою за ризик, який бере на себе страхова компанія. Зазвичай страхова премія встановлюється як відсоток від суми угоди страхування, тобто тієї суми, яку страхова компанія сплатить особі у разі настання страхового випадку [7].

Якщо рівень протипожежного захисту об'єкта високий, загроза виникнення пожежі незначна, то і страхова премія повинна бути мінімальною. Якщо ж рівень протипожежного захисту об'єкта низький та існує досить висока загроза виникнення пожежі – то страхова премія повинна бути високою. Тому це спонукатиме власника дотримуватися на своєму об'єкті вимог пожежної та техногенної безпеки. Крім того, варто зазначити, що якщо страхова організація відмовиться від страхування того чи іншого об'єкта, тоді цей об'єкт не повинен функціонувати. Під цей закон повинні попадати власники та орендарі нерухомого майна, а саме фізичні, юридичні особи та індивідуальні підприємці.

Якщо підприємець або бізнесмен використовуватиме в цілях забезпечення пожежної та техногенної безпеки застаріле обладнання, то страхова компанія може збільшити розмір страхового тарифу, тоді цей об'єкт не відповідатиме вимогам пожежної безпеки. Якщо страховики виявлятимуть недоліки, то відповідно, страховий тариф повинен підвищитись, а це, безумовно, буде економічно стимулювати власника об'єкта захисту впроваджувати нові системи протипожежного захисту. В цьому питанні свою підтримку зможуть надати незалежні експертні організації, які повинні будуть розробити і реалізувати заходи з пожежної та техногенної безпеки об'єкта, засновані на результаті проведеного аудиту [8].

Власники підприємств зазвичай прагнуть економити на системах протипожежного захисту оскільки, на сьогодні рівень фінансової та кримінальної відповідальності не настільки значний, щоб власник підприємства розумів, що йому набагато дешевше встановити нормальну систему протипожежного захисту і дотримуватися нормативів пожежної та техногенної безпеки, ніж відшкодувати збитки, якщо всі ці умови не будуть дотримані.

Відповідно до українського законодавства, відповідальність за дотримання норм пожежної безпеки несе власник. Як правило, компенсації постраждалим після пожеж виплачуються з держбюджету, і виплати є не завжди достатніми. Тому, при введенні страхової відповідальності в обов'язковій формі буде гарантовано виплати завданих збитків усім постраждалим та компенсовано витрати на відновлення здоров'я потерпілим.

Що стосується зарубіжного досвіду страхування, то варто відзначити, що страхування відповідальності перед третіми особами за «вогневим ризиками» надзвичайно поширене не тільки в країнах Європи і США, але також в Китаї і Японії. Більшість об'єктів нерухомості здаються в експлуатацію або беруться в оренду з обов'язковою умовою наявності відповідного страхового поліса. У США не потрібно вводити обов'язкове страхування законом – підприємець страхує свою відповідальність не зі страху порушити закон і заплатити штраф, а захищаючись від можливих мільйонних позовів потерпілих [8].

Головною метою для ефективного підвищення пожежної та техногенної безпеки необхідно прийняти закон про протипожежне страхування, що посилить заходи щодо забезпечення пожежної безпеки. Законопроект стане новим економічним важелем впливу на власників об'єктів. І тут найважливіший крок – запровадження механізму обов'язкового протипожежного страхування суб'єктів господарювання з високим, середнім та незначним ступенем ризику, яке дасть змогу [9]:

- підвищити протипожежну стійкість об'єктів;
- компенсує заподіяну шкоду життю, здоров'ю, майну наших громадян в результаті пожежі (кожен постраждалий під час пожежі повинен гарантовано отримати компенсацію за заподіяну йому шкоду).

Якщо в Україні з'явиться закон, який регулюватиме відшкодування збитків, завданих третім особам, і страхові компанії будуть виплачувати збиток потерпілим, але не винуватцям пожежі, то учасники процесу страхування будуть зацікавлені в дотриманні іншими сторона-

ми всіх встановлених вимог. З однієї сторони, страхова компанія зацікавиться в клієнті, з іншої – клієнт буде зацікавлений страхувати свою відповідальність, щоб в разі надзвичайної ситуації постраждалі гарантовано отримали компенсації. З третього боку, незалежна аудиторська компанія в умовах конкуренції на цьому ринку буде зацікавлена в проведенні якісного аудиту, і четвертий учасник схеми – це ДСНС України.

Загалом покриття витрат на відновлення майна за кошти страхової компанії є найбільш економічно вигідним і цивілізованим способом захисту від непередбачених ситуацій. Витрати забезпечать:

- запобігання або зменшення розміру збитку від страхового випадку й врятування застрахованого майна;
- пов'язані з ліквідацією наслідків страхового випадку (знос будинків і споруд, розчищення території, видалення забруднювальних речовин);
- оплату вартості необхідних при відновленні застрахованого майна послуг експертів;
- транспортування пошкодженого майна до найближчого місця ремонту.

Крім цього, аудит у сфері пожежної, техногенної безпеки та цивільного захисту повинен зосередити свої сили виключно на об'єктах з масовим перебуванням людей, соціально значущих об'єктах, об'єктах державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Варто зазначити, що система забезпечення пожежної безпеки може мати фінансовий захист. Для цього необхідно визначити фінансовий захист негативних наслідків, що зробить систему пожежної безпеки конкретного об'єкта більш ефективнішою, а майнові інтереси будуть більш захищені. Тому, якщо забезпечувати економічно обгрунтований ризик імовірності виникнення страхового випадку та обсягом протипожежних заходів, замість необгрунтованого нарощування заходів пожежної безпеки, якщо використовувати превентивні та стимулюючі функції страхування, то пожежна безпека та її вартість буде забезпечуватись без втручання держави, а також буде економічно обгрунтована і ефективна.

Тому, взаємодія системи страхового захисту і заходів пожежного захисту отримає:

- можливість запроваджувати заходи пожежної безпеки майна. При цьому такі заходи будуть економічно обгрунтовані для клієнтів, що зробить таке страхування більш привабливим для страхувальника, ніж звичайне вогневе страхування;
- методики більш точних оцінок пожежного ризику і методики управління ризиком. Це дасть змогу призначати більш обгрунтовану вартість страхування, забезпечить більш високий рівень пожежної безпеки і, відповідно, призведе до зменшення збитків від пожеж.

Виходячи з вище наведеного можемо виділити переваги страхування пожежної та техногенної безпеки – це здатність збалансувати та оптимізувати імовірність виникнення страхового випадку обсягу протипожежних захисних заходів та вартість пожежної безпеки.

Висновки. Страхування від пожеж в даний час здійснюється без урахування рівня протипожежного захисту та фактичного стану пожежної безпеки, тобто навмання. Тому страхування від пожеж не впливає і не регулює стан пожежної безпеки.

Сучасна система пожежного страхування має передбачати створення таких умов, при яких власник, розуміючи відповідальність за безпеку свого підприємства і його працівників, буде зацікавлений у страхуванні можливих ризиків, що можуть виникнути на його підприємстві. Ступені цих ризиків визначатимуть незалежні аудиторські компанії, а від їх величини залежатимуть страхові внески, які будуть встановлюватися страховими компаніями. Тобто сума страхового внеску буде диференційована залежно від рівня захищеності об'єкта і страхові компанії будуть страхувати лише ті підприємства, які провели комплекс заходів з мінімізації ризику виникнення пожежі.

Крім того, потрібен закон, який регулюватиме відшкодування шкоди, завданої третім особам, і страхові компанії будуть виплачувати збиток потерпілим, але не винуватцям пожежі. Новий закон допоможе створити легітимну інфраструктуру захисту інтересів громадян при «вогневих» страхових випадках.

Список літератури:

1. Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Пожежна та техногенна безпека», 2015-2016, рр.
2. Інформаційно-аналітична довідка про надзвичайні ситуації в Україні, що сталися впродовж 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.mns.gov.ua/opinfo/8638.html>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 січня 2014 р. № 37-р. “Концепція управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”
4. План дій Кабінету Міністрів України на 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248890479&cat_id=244276429
5. Положення про порядок і умови обов’язкового особистого страхування відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд). Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 232 від 3 квітня 1995 р. // Збірник постанов Уряду України. – 1995. – № 6. – С. 159.
6. Підбірка цікавих ризиків: чого бояться українські компанії? [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://news.finance.ua/ua/news/-/316785/pidbirka-tsikavyh-ryzykiv-chogo-boyatsya-ukrayinski-kompaniyi>.
7. Страхування від вогневих ризиків і та ризиків стихійних явищ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://insins.net/insurance-services/114-strahuvannya-ud-vognevih-rizikiv-ta-rizikiv-stihynih-yavisch.html>.
8. «Early models describing the fire insurance risks» Paul Johaxsen. [Electronic resource]. - Access from: <http://www.actuaries.org/LIBRARY/ASTIN/vol10no3/330.pdf>
9. Гвозденко А. А. Финансово-экономические методы страхования – Москва: Финансы и статистика, 2000. – 184 с.
10. Закон України “Про страхування” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 18, ст. 78
11. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI.
12. Закон України “Про пожежну безпеку”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: zakon.rada.gov.ua/go/3745-12

References:

1. Ukrainian Scientific Production Journal "Fire and Technical Safety", 2015-2016, pp.
2. Informational and analytical emergency in Ukraine that occurred during 2015. [Electronic resource]. – Access from: <http://www.mns.gov.ua/opinfo/8638.html>
3. The Cabinet of Ministers of Ukraine on January 22, 2014 p. 37, the number. "The concept of risk management of emergency situations of technogenic and natural character"
4. Action Plan of the Cabinet of Ministers of Ukraine in 2016. [Electronic resource]. - Access from: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248890479&cat_id=244276429
5. The provisions on the procedure and conditions of compulsory personal insurance department and rural fire protection and members of volunteer fire brigades (teams). Approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 232 of April 3, 1995 // Collection of decisions of Ukraine. - 1995. – № 6. – P. 159.
6. A selection of interesting risks: what are afraid Ukrainian companies? [Electronic resource]. – Access to: <http://news.finance.ua/ua/news/-/316785/pidbirka-tsikavyh-ryzykiv-chogo-boyatsya-ukrayinski-kompaniyi>.
7. Insurance from fire risks and risks and natural disasters. [Electronic resource]. – Access to: <http://insins.net/insurance-services/114-strahuvannya-ud-vognevih-rizikiv-ta-rizikiv-stihynih-yavisch.html>.
8. «Early models describing the fire insurance risks» Paul Johaxsen. [Electronic resource]. – Access from: <http://www.actuaries.org/LIBRARY/ASTIN/vol10no3/330.pdf>
9. Hvozdenko A. A «Finance and Economic insurance methods» - Moscow: Finance and Statistics, 2000. – 184 p.
10. The Law of Ukraine "On insurance" (Supreme Council of Ukraine (VVR)", 1996, N 18, Art. 78
11. Code of Civil Defense of Ukraine from 02.10.2012 number 5403-VI.
12. The Law of Ukraine "On Fire". [Electronic resource]. – Access from: zakon.rada.gov.ua/go/3745-12